

Άννα Χ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

*Οι διαβαθμίσεις της ιδέας του Κάλλους
στο πλατωνικό Συμπόσιον
και η λειτουργία των θεωρητικών αρετών*

Εισαγωγή: Αιτίες της επιλογής της ιδέας του Κάλλους

ΣΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΡΘΡΟ ΕΠΙΛΕΞΑΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΩΝ της ιδέας του Κάλλους στο πλατωνικό Συμπόσιον, έτσι όπως αυτές παρουσιάζονται στον λόγο της Διοτίμας.

Ο στόχος του παρόντος άρθρου είναι η ανάδειξη της αναγωγικής πορείας της ψυχής, η οποία περνά, με διαλεκτικό τρόπο, από το στάδιο της θεωρίας του Κάλλους, στο στάδιο της δημιουργίας του Κάλλους, σε όλες τις βαθμίδες της ιδέας του Κάλλους.

Σε αυτήν την αναγωγική πορεία της ψυχής, η οποία θα φθάσει στην κορύφωσή της, όταν αυτή θα γίνει *θεωρός* και *δημιουργός* του *νοητού Κάλλους*, ο ρόλος των *θεωρητικών αρετών* της ψυχής είναι, όπως θα διαπιστώσουμε, θεμελιώδης.

Σε αυτό το πλαίσιο, θα αναδείξουμε ότι η ενεργοποίηση των *θεωρητικών αρετών* της ψυχής είναι η ουσιαστική προϋπόθεση για την αναγωγική πορεία της ψυχής, εφόσον αυτές διαρθρώνονται και λειτουργούν σε δύο διακριτά μεταξύ τους επίπεδα:

1) Σε ένα πρώτο επίπεδο, αυτό της *κάθαρσης* της ψυχής, θα αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο η ψυχή, μέσω της ενεργοποίησης των *τεσσάρων καθαρτικών αρετών*, αποβάλλει τον πρώτο *χιτώνα* της, δηλαδή το *επιθυμητικό μέρος* της, προκειμένου να καταστεί *κεκαθαρμένη ψυχή*.

2) Σε ένα δεύτερο επίπεδο, αυτό της *νοητικής ενεργείας* της ψυχής, θα αναλύσουμε, σε επόμενο άρθρο μας, τον τρόπο με τον οποίο η ψυχή, μέσω της ενεργοποίησης των *τεσσάρων αρετών της νοερώς ενεργούσης ψυχής*, αποβάλλει τον δεύτερο *χιτώνα* της, δηλαδή το *θυμοειδές μέρος* της, προκειμένου να καταστεί *νοερώς ενεργούσα ψυχή*.

Ποιες είναι, όμως, οι αιτίες της επιλογής της ιδέας του Κάλλους;

1) Το *Κάλλος* είναι το μοναδικό από τα όντα του νοητού πεδίου, το οποίο είναι ορατό στον αισθητό κόσμο, μέσω των φυσικών οφθαλμών, όπως αναφέρει ο Πλάτων στον *Φαίδρο*:

*νῦν δὲ κάλλος μόνον ταύτην ἔσχε μοῖραν, ὥστ' ἐκφανέστατον εἶναι καὶ ἔρασμιώτατον.*¹

*(Τώρα, λοιπόν, μόνο το κάλλος έχει αυτήν τη μοίρα, να είναι ενεργέστατο και αξιεραστότατο.)*²

Με αυτήν την έννοια, η ανάλυση της έννοιας του *Κάλλους*, θα μάς επιτρέψει να κατανοήσουμε τον τρόπο της *ομοιώσεως* των όντων του αισθητού κόσμου με τα όντα του νοητού κόσμου. Πιο συγκεκριμένα, θα αναδείξουμε ότι η διαδικασία της κάθαρσης και της νοητικής ενεργοποίησης της ψυχής, μέσω της λειτουργίας των αντιστοίχων οκτώ θεωρητικών αρετών, αποτελεί μέρος της γενικότερης *ομοιώσεως* των όντων του αισθητού προς τον νοητό κόσμο.

2) Αναδεικνύονται με ενεργή τρόπο οι δύο φάσεις της *ομοιώσεως* του αισθητού προς τον νοητό κόσμο: σε μία πρώτη φάση, η ψυχή, μέσω της ενεργοποίησης των τεσσάρων *καθαρτικών αρετών*, μετατρέπει τις εξωτερικές εντυπώσεις σε εσωτερικές εικόνες. Σε μία δεύτερη φάση, η ψυχή, μέσω της ενεργοποίησης των τεσσάρων *αρετών της νοερώς ενεργούσης ψυχής*, μετουσιώνει τις εσωτερικές εικόνες της σε νοητικά *αγάλματα* ιδεών καθ' ομοίωσιν των *αγαλμάτων* των ιδεών του νοητού κόσμου.

3) Η επιστρεπτική δύναμη του *Κάλλους* είναι ανώτερη των υπολοίπων τρόπων μέθεξης των όντων του αισθητού κόσμου προς τον νοητό κόσμο, εφόσον η αιτία της επιστρεπτικής αυτής δύναμης είναι ο *ἔρως* τον οποίο εκδηλώνουν τα όντα του αισθητού κόσμου προς τη *θεωρίαν* του νοητού κόσμου. Η υπεροχή της επιστρεπτικής αυτής δύναμης του *Κάλλους* αναδεικνύεται από τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πρόκλο, στη διττή ετυμολογία του *Κάλλους*, στο ακόλουθο κείμενο:

*ἐτύμως γάρ <το κάλλος>, εἴτε διὰ τὸ καλεῖν εἰς ἑαυτὸ κέκληται καλὸν εἴτε διὰ τὸ κηλεῖν καὶ θέλγειν τὰ πρὸς αὐτὸ δυνάμενα βλέπειν, ἔραστόν ἐστι κατὰ φύσιν.*³

¹ Πλάτ. *Φαίδρος*, 250d6-7.

² Η απόδοση των αρχαίων χωρίων στο παρόν άρθρο είναι της υπογράφουσας.

³ Πρόκλος, *Εἰς τον Πλάτωνος πρότον Αλκιβιάδην*, παρ. 328 (15-17).

(Και από την ετυμολογία του άλλωστε <το Κάλλος> ονομάζεται έτσι είτε επειδή καλεί προς τον εαυτό του είτε επειδή κηλεί (γοητεύει) και θέλει όποιον μπορεί να το ατενίζει, επειδή είναι από τη φύση του εραστό.)

Ο λόγος της Διοτίμας στο πλατωνικό Συμπόσιον διακρίνει τρεις κατηγορίες του Κάλλους:

1) Το *αισθητόν Κάλλος*, δηλαδή το Κάλλος του υλικού σώματος: το είδος αυτό του Κάλλους είναι *μεθέξει καλόν*, δηλαδή δεν είναι από τη φύση του καλόν, αλλά γίνεται καλόν, λόγω της μέθεξης του στο *Αυτοκαλόν*, δηλαδή στη νοητή ιδέα του Κάλλους.

2) Το *ψυχικόν Κάλλος*, όπως είναι π.χ. το Κάλλος της ψυχής: το είδος αυτό του Κάλλους είναι ενδιάμεσο μεταξύ του *αισθητού Κάλλους* και του *νοητού Κάλλους*. Όπως θα αναλύσουμε στη συνέχεια, το *ψυχικόν Κάλλος* είναι η βαθμίδα μέσω της οποίας πραγματοποιείται η μέθεξη του *αισθητού Κάλλους* προς το *νοητόν Κάλλος*.

3) Το *νοητόν Κάλλος*, δηλαδή το Κάλλος της ιδέας: το είδος αυτό του Κάλλους είναι *φύσει καλόν*, δηλαδή δεν χρειάζεται τη μέθεξη στο *Αυτοκαλόν*, δηλαδή στη νοητή ιδέα του Κάλλους, για να προσλάβει την ποιότητα του καλού: με αυτήν την έννοια, το Κάλλος της ιδέας είναι *αύταρκες* και *αμιγές* και, ως εκ τούτου, χαρακτηρίζεται ως *καθαυτό καλόν*.

Το αισθητόν Κάλλος

Τι είναι εκείνο το οποίο, μέσω της παρουσίας του στα σώματα, τους προσδίδει την ποιότητα του Κάλλους; Τι είναι εκείνο το οποίο ανακινεί τα βλέμματα των θεατών, τα προσελκύει και τους προκαλεί –όπως θα λέγαμε σήμερα– μια αισθητική απόλαυση; Είναι το *αισθητόν Κάλλος*, το οποίο αποτελεί την πρώτη βαθμίδα αναγωγής της ψυχής προς τη θέαση του *νοητού Κάλλους*.

Στο Συμπόσιον ο Πλάτων μάς παραδίδει, μέσω των λόγων της Διοτίμας, τη σταδιακή αναγωγή της ψυχής προς τη θέαση του *αισθητού Κάλλους* του σώματος, αναγωγή την οποία διακρίνει σε δύο επιμέρους βαθμίδες:

1) Η πρώτη βαθμίδα είναι η αναγωγή της ψυχής από τη θέαση των πολλών *καλών σωμάτων* προς τη θέαση του ενός *καλού σώματος*: τώρα η ψυχή αναγνωρίζει, μέσω της αίσθησης της όρασης, στους *καλούς λόγους*, δηλαδή στις συμμετρικές αναλογίες της μορφής του σώματος, μία πρώτη καθολική κατηγορία: το *αισθητόν Κάλλος* της μορφής, το οποίο γεννά μέσα στην ψυχή τον έρωτα της *θεωρίας* του ενός *καλού σώματος*.

δει γάρ, ἔφη, τὸν ὀρθῶς ἰόντα ἐπὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἄρχεσθαι μὲν νέον ὄντα ἰέναι ἐπὶ τὰ καλὰ σώματα, καὶ πρῶτον μὲν, ἐὰν ὀρθῶς ἠγῆται ὁ ἡγούμενος, ἐνὸς αὐτὸν σώματος ἔρᾶν καὶ ἐνταῦθα γεννᾶν λόγους καλοῦς.⁴

(Πρέπει, λοιπόν, εἶπε, αὐτός ο οποίος ακολουθεῖ την ορθή προς το ἔργο τούτο πορεία, να αρχίζει μεν από νέος να πλησιάζει τα καλά σώματα, και πρώτα μεν, εφόσον τον καθοδηγεί με ορθό τρόπο ο καθοδηγητής του, να ερωτεύεται ένα και μόνο σώμα και εδώ να γεννά λόγους καλοῦς.)

2) Η δεύτερη βαθμίδα είναι η αναγωγή της ψυχής από τη θέαση του ενός καλού σώματος προς τη θέαση των πολλών καλών σωμάτων προκειμένου, όμως, τώρα η ψυχή να διακρίνει το κοινό στοιχείο το οποίο προσδίδει στο σύνολο των σωμάτων την ποιότητα του καλού.

Τώρα η ψυχή συγκροτεί μέσα της, μέσω της φαντασίας, δηλαδή μέσω της αναπαράστασης της εικόνας του κοινού αισθητού Κάλλους της μορφής των σωμάτων, μία δεύτερη καθολική κατηγορία: το νοητόν Κάλλος της μορφής, το οποίο γεννά μέσα στην ψυχή τον ἔρωτα της θεωρίας, όχι πλέον ενός μόνο καλού σώματος, αλλά του Κάλλους, το οποίο, μέσω της παρουσίας του, προσδίδει την ποιότητα του καλού στο σύνολο του αισθητού κόσμου.

ἔπειτα δὲ αὐτὸν κατανοῆσαι ὅτι τὸ κάλλος τὸ ἐπὶ ὄψεσιν σώματι τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ σώματι ἀδελφόν ἐστι, καὶ εἰ δεῖ διώκειν τὸ ἐπ' εἶδει καλόν, πολλή ἄνοια μὴ οὐχ ἓν τε καὶ ταῦτόν ἠγεῖσθαι τὸ ἐπὶ πᾶσιν τοῖς σώμασι κάλλος· τοῦτο δ' ἐννοήσαντα κατὰ-στήναι πάντων τῶν καλῶν σωμάτων ἔραστήν, ἐνὸς δὲ τὸ σφόδρα τοῦτο χαλάσαι καταφρονήσαντα καὶ σμικρὸν ἠγησάμενον.⁵

(Ἐπειτα να αντιληφθεῖ ὅτι το κάλλος το οποίο ενυπάρχει σε οποιοδήποτε σώμα ἔχει ἀδελφική συγγένεια προς το κάλλος του ἄλλου σώματος και ὅτι, εφόσον πρόκειται να συλλάβει το κάλλος της ἐξωτερικής μορφής, θα ἦταν μεγάλη ανοησία να μην αναγνωρίζει σαν ένα και το αὐτὸ το κάλλος σε ὅλα τα σώματα· ὅταν δε το αντιληφθεῖ

⁴ Πλάτ. Συμπόσιον, 210a1-5.

⁵ Πλάτ. Συμπόσιον, 210a-b5.

αυτό, θα γίνει εραστής όλων των καλών σωμάτων και θα μετριάσει τη σφοδρή εκείνη προσήλωση προς <το κάλλος> του ενός σώματος, επειδή θα το θεωρήσει κατώτερο και ανάξιο λόγου.)

Σε αυτό το στάδιο, η ψυχή, μέσω της θεωρίας του νοητού Κάλλους της μορφής, μετουσιώνεται, σύμφωνα με τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πλωτίνιο, από μουσική ψυχή σε ερωτική ψυχή, δηλαδή ανάγεται στη δεύτερη βαθμίδα της διαλεκτικής επιστήμης:

Ὁ δὲ ἐρωτικός, εἰς ὃν μεταπέσοι ἂν καὶ ὁ μουσικός καὶ μεταπεσῶν ἢ μένοι ἂν ἢ παρέλθοι, μνημονικός ἐστὶ πῶς κάλλους· χωρὶς δὲ ὃν ἀδυνατεῖ καταμαθεῖν, πληττόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐν ὄψει καλῶν περὶ αὐτὰ ἐπτόηται. διδασκτέον οὖν αὐτὸν μὴ περὶ ἐν σῶμα πεσόντα ἐπτοῆσθαι, ἀλλ' ἐπὶ πάντα ἀκτέον τῷ λόγῳ σώματα δεικνύντα τὸ ἐν πᾶσι ταῦτόν καὶ ὅτι ἕτερον τῶν σωμάτων καὶ ὅτι ἄλλοθεν λεκτέον[...]⁶

(Ο εραστής τώρα, στον οποίο θα μεταμορφωθεί και ο μουσικός και, αφού μεταμορφωθεί, είτε θα παραμείνει σε αυτό το στάδιο είτε θα προχωρήσει, διατηρεί κάποια ανάμνηση του Κάλλους. Επειδή, όμως, εκείνο είναι υπερβατικό, δεν μπορεί να το αντιληφθεί πλήρως και, καθώς εντυπωσιάζεται από τα ορατά κάλλη, συγκινείται από αυτά. Πρέπει, λοιπόν, να τον διδάξουμε πώς να μην συγκινείται όταν συναντάει ένα σώμα, αλλά να οδηγηθεί με τη δύναμη του λογιστικού μέρους <της ψυχής> στη <θέαση του κάλλους> του συνόλου των σωμάτων, να του υποδειχθεί ότι το Κάλλος είναι το ίδιο σε όλα και ότι είναι κάτι διαφορετικό από τα σώματα, να του ειπωθεί ότι αυτό προέρχεται από κάπου αλλού [...])

Γιατί, όμως, η ψυχή θέλγεται τόσο πολύ από τη θέαση του νοητού Κάλλους της μορφής, έτσι ώστε να μετουσιωθεί σε ερωτική ψυχή; Σε τι συνίσταται η δύναμη του έρωτα, τον οποίο γεννά μέσα στην ψυχή, η θέαση του νοητού Κάλλους της μορφής;

Η ψυχή, όταν θεωρεί το νοητόν Κάλλος της μορφής, το ερωτεύεται, επειδή αναγνωρίζει σε αυτό το ίχνος, δηλαδή την εικόνα του νοητού Κάλλους της ιδέας, από την οποία η ίδια προέρχεται. Αφού, λοιπόν, η ψυχή,

⁶ Πλωτ. *Περί Διαλεκτικής*, Εννεάς Α', παρ. 2 (1-7).

μέσω της *αναμνήσεως*, αναγνωρίζει την ομοιότητα του *Κάλλους* μεταξύ της αισθητής μορφής και της νοητής ιδέας, θα γίνει ερωτική ψυχή και θα επιθυμήσει να γίνει δημιουργός των *καλών λόγων* και να προσδώσει στην άμορφη ύλη του αισθητού κόσμου το *αισθητόν Κάλλος* της μορφής, δηλαδή την εικόνα του *νοητού Κάλλους* της ιδέας.

Σε αυτό το πλαίσιο, το *νοητόν Κάλλος* της ιδέας εγκαθιδρύεται στην άμορφη ύλη, μέσω της ψυχής, η οποία, μέσω της συμμετρίας των μερών μεταξύ τους και της αναλογίας των μερών προς το σύνολο, ενοποιεί και συναρμόζει τα πολλά και διάσπαρτα μέρη του σώματος. Μέσω της *αναμνήσεως*, δηλαδή μέσω της επιστρεπτικής δύναμης του *έρωτος*, η ψυχή ανάγεται στον κόσμο των ιδεών και *θεωρεί* το *νοητόν Κάλλος* της ιδέας, το οποίο αποδίδει ως εικόνα, δηλαδή ως *αισθητόν Κάλλος* της μορφής, στην άμορφη ύλη. Με αυτήν την έννοια, μέσω της ερωτικής δύναμης της ψυχής, πραγματοποιείται η μέθεξι του *αισθητού Κάλλους* του σώματος προς το *νοητόν Κάλλος* της ιδέας.

Πώς, όμως, η ψυχή γίνεται δημιουργός των *καλών λόγων*, δηλαδή γεννά τις λογικές αρχές, οι οποίες θα προσδώσουν στην άμορφη ύλη του αισθητού κόσμου το *αισθητόν Κάλλος* της μορφής;

Η ψυχή γίνεται δημιουργός των *καλών λόγων*, μέσω δύο γνωστικών δυνάμεων, που υπάρχουν μέσα της.

Η πρώτη γνωστική δύναμη της ψυχής είναι η *αίσθησις* της όρασης, μέσω της οποίας αυτή προσλαμβάνει και αναγνωρίζει το *αισθητόν Κάλλος* της μορφής ως *ίχνος*, ως εικόνα δηλαδή, του *νοητού Κάλλους* της ιδέας.

Η *αίσθησις* της όρασης δημιουργείται όταν η ψυχή, προκειμένου να γνωρίσει το εξωτερικό περιβάλλον, κινείται προς τα έξω και προσλαμβάνει ως εντυπώσεις, τα ερεθίσματα τα οποία προέρχονται είτε από την ποικιλία των μορφών της ύλης είτε από τα πάθη που υφίσταται το σώμα μέσα στο οποίο αυτή υπάρχει.

Η *φαντασία* είναι η δεύτερη γνωστική δύναμη της ψυχής, μέσω της οποίας η εξωτερική εντύπωση του *αισθητού Κάλλους* της μορφής, θα εσωτερικευθεί και θα γίνει μια μόνιμη παράσταση ενός εσωτερικού *ψυχικού Κάλλους*.

Η παράσταση αυτή του ενιαίου εσωτερικού *ψυχικού Κάλλους* θα προσδώσει με τη σειρά του στην ψυχή, τη δύναμη της ενεργοποίησης των λογικών αρχών, οι οποίες υπάρχουν μέσα της έτσι ώστε αυτή να ενοποιήσει την ποικιλία των μορφών του *αισθητού κάλλους* και να δημιουργήσει μια εικόνα του *αισθητού Κάλλους* της μορφής, η οποία θα είναι όμοια προς το *νοητόν Κάλλος* της ιδέας.

Το ψυχικόν Κάλλος

Η δεύτερη βαθμίδα αναγωγής της ψυχής προς τη θέαση του νοητού *Κάλλους* είναι το *ψυχικόν Κάλλος*: σε αντίθεση με το *αισθητόν Κάλλος*, το οποίο είναι ορατό, το *ψυχικό Κάλλος* είναι αόρατο και, συνεπώς, συλλαμβάνεται από την ψυχή, χωρίς τη διαμεσολάβηση των αισθητηρίων οργάνων.

Στο *Συμπόσιον* ο Πλάτων μάς παραδίδει, μέσω των λόγων της Διοτίμας, τη σταδιακή επιστροφή της ψυχής προς τη *θεωρία* του *αοράτου ψυχικού Κάλλους* μέσα της, επιστροφή την οποία διακρίνει σε τρεις επιμέρους βαθμίδες:

1) Η πρώτη βαθμίδα είναι η επιστροφή της ψυχής από τη θέαση του *αισθητού Κάλλους* της μορφής προς το *ψυχικόν Κάλλος*, το οποίο υπάρχει μέσα της: εδώ η ψυχή διακρίνει την ειδοποιό διαφορά μεταξύ του *αισθητού Κάλλους* της μορφής και του *ψυχικού Κάλλους*, η οποία έγκειται στο ότι το *αισθητόν Κάλλος* είναι εξωτερικό, ενώ το *ψυχικόν Κάλλος* είναι εσωτερικό, δηλαδή υπάρχει μέσα της.

Έτσι, η ψυχή στρέφεται από τη θέαση του εξωτερικού *αισθητού Κάλλους* της μορφής του σώματος προς τη θέαση του εσωτερικού *ψυχικού Κάλλους* της. Μέσω της επιστροφής της ψυχής στον εαυτό της, η ψυχή αναγνωρίζει την υπεροχή του *ψυχικού Κάλλους* έναντι του *αισθητού Κάλλους* και ερωτεύεται, όχι πλέον το ορατό *αισθητόν Κάλλος* του σώματος, αλλά το αόρατο *ψυχικόν Κάλλος*.

μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ἐν ταῖς ψυχαῖς κάλλος τιμιώτερον ἡγήσασθαι τοῦ ἐν τῷ σώματι, ὥστε καὶ ἐὰν ἐπιεικῆς ᾖν τὴν ψυχὴν τις κἂν σμικρὸν ἄνθος ἔχη, ἔξαρκεῖν αὐτῷ καὶ ἐρᾶν καὶ κήδεσθαι.⁷

(Μετά από αυτά θα μάθει να θεωρεί ότι το ψυχικόν Κάλλος είναι σημαντικότερο από το σωματικό, και κατ' αυτόν τον τρόπο, αν κανείς, μολονότι είναι αγαθός στην ψυχή, παρουσιάζει μέτρια σωματική ανθηρότητα, να το θεωρεί επαρκές και να του χαρίζει τον έρωτα και τη φροντίδα του.)

⁷ Πλάτ. *Συμπόσιον*, 210b13-17.

2) Η ψυχή, λοιπόν, μέσω της επιστροφής στην εσωτερική θέαση του *ψυχικού Κάλλους* της, γίνεται ψυχή, η οποία *καλλοποιεί* τον εαυτό της. Με αυτήν την έννοια, η ψυχή στρέφεται από τη δημιουργία των *καλών λόγων*, μέσω των οποίων προσέδωσε, όπως προαναφέραμε, το *αισθητόν Κάλλος* στην άμορφη ύλη, στη δημιουργία των *καλών λόγων*, μέσω των οποίων θα προσδώσει το *ψυχικόν Κάλλος* στον *ηθικόν βίον* της.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ψυχή ερωτεύεται και αναζητεί το *Κάλλος*, όχι πλέον στα *καλά σώματα*, αλλά στις *καλές ηθικές συνήθειες* και στους *καλούς νόμους*, οι οποίοι διέπουν τον *ηθικόν βίον* της. Έτσι, η ψυχή γίνεται, σε ένα πρώτο στάδιο, *θεωρός* του *Κάλλους* των ηθικών συνηθειών και των νόμων.

Σε ένα δεύτερο στάδιο, ψυχή αναγνωρίζει στο *Κάλλος* των ηθικών συνηθειών και των νόμων, το *ίχνος*, δηλαδή την εικόνα του *Κάλλους* του *ηθικού λόγου*, ο οποίος υπάρχει μέσα της: με αυτόν τον τρόπο η ψυχή επιστρέφει στον εαυτό της και γίνεται *ηθική ψυχή*, δηλαδή ψυχή, η οποία δεν είναι μόνο *θεωρός* των *καλών ηθών*, αλλά και *δημιουργός* του *Κάλλους* των ηθικών συνηθειών και των νόμων. Έτσι, η ψυχή συγκροτεί μέσα της, μία πρώτη καθολική κατηγορία: το *Κάλλος* του *πρακτικού ηθικού βίου*.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ψυχή, μέσω της θέασης του *Κάλλους* του *πρακτικού ηθικού βίου*, γεννά μέσα της τους *καλούς λόγους*, δηλαδή τους εσωτερικούς *αρμονικούς λόγους*, με βάση τους οποίους θα συγκροτήσει το *ευ ζην* και το *ευ πράττειν* είτε στην εσωτερική είτε στην εξωτερική ζωή της.

καὶ τίκτειν λόγους τοιούτους καὶ ζητεῖν, οἵτινες ποιήσουσι βελτίους τοὺς νέους, ἵνα ἀναγκασθῆ αὐτὸν θεάσασθαι τὸ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς νόμοις καλὸν καὶ τοῦτ' ἰδεῖν ὅτι πᾶν αὐτὸ αὐτῶ συγγενές ἐστιν, ἵνα τὸ περὶ τὸ σῶμα καλὸν σμικρόν τι ἡγήσῃται εἶναι.⁸

(και να γεννά και να αναζητά να βρει τέτοιας ποιότητας λόγους, οι οποίοι θα κάνουν καλύτερους τους νέους, έτσι ώστε να αναγκαστεί πάλι να ατενίσει το Κάλλος που υπάρχει στις συνήθειες και στους νόμους, και να παρατηρήσει αυτό, ότι το συνέχει ολόκληρο μία εσωτερική συγγένεια, ώστε να θεωρήσει ότι το Κάλλος του σώματος είναι κάτι ευτελές.)

⁸ Πλάτ. *Συμπόσιον*, 210c1-7.

Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πλωτίνος σχολιάζει το παραπάνω απόσπασμα και αναφέρει σχετικά ότι:

<Διδακτέον ουν τον ερωτικόν> ὅτι ἐν ἄλλοις μᾶλλον <το κάλλος ἐστί>, οἷον ἐπιτηδεύματα καλὰ καὶ νόμους καλοὺς δεικνύντα – ἐν ἀσωμάτοις γὰρ ὁ ἐθισμὸς τοῦ ἐρασμίου ἤδη [...].⁹

(<Πρέπει, λοιπόν, να τον διδάξουμε τον ερωτικό> ὅτι σε άλλα πράγματα <το Κάλλος υπάρχει> περισσότερο, υποδεικνύοντάς του παραδείγματος χάριν, το Κάλλος των συνηθειών και το Κάλλος των νόμων – γιατί έτσι θα συνηθίσει στον έρωτα των ασωμάτων πραγμάτων.)

Η επιστροφή της ψυχής από τη θεωρία του ψυχικού Κάλλους του εαυτού της, προς τη γέννηση των καλών λόγων μέσα της, οι οποίοι, με τη σειρά τους, θα συγκροτήσουν το Κάλλος του πρακτικού ηθικού βίου της, είναι η δεύτερη βαθμίδα επιστροφής της ψυχής προς τη θέαση του αόρατου ψυχικού Κάλλους της.

3) Η τρίτη βαθμίδα της επιστροφής της ψυχής προς τη θέαση του αόρατου ψυχικού Κάλλους της, χαρακτηρίζεται από τη στροφή της ψυχής από τη δημιουργία του Κάλλους του ηθικού βίου της προς τη δημιουργία του Κάλλους του θεωρητικού βίου της.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ψυχή ερωτεύεται και αναζητεί το Κάλλος, όχι πλέον στις καλές συνήθειες και στους καλούς νόμους, οι οποίοι διέπουν τον ηθικόν βίον της, αλλά στο Κάλλος των λόγων της επιστήμης και της φιλοσοφίας. Έτσι, η ψυχή γίνεται, σε ένα πρώτο στάδιο, θεωρός του Κάλλους του επιστημονικού και του φιλοσοφικού λόγου, δηλαδή του Κάλλους της μαθηματικής και της γεωμετρικής αναλογίας καθώς και του Κάλλους του φιλοσοφικού συλλογισμού.

Σε ένα δεύτερο στάδιο, η ψυχή αναγνωρίζει στο Κάλλος του επιστημονικού και του φιλοσοφικού λόγου το ίχνος, δηλαδή την εικόνα του Κάλλους του θεωρητικού λόγου ο οποίος υπάρχει μέσα της: με αυτόν τον τρόπο, η ψυχή επιστρέφει στον εαυτό της και γίνεται *διαλεκτική ψυχή*, δηλαδή ψυχή, η οποία δεν είναι πλέον μόνο θεωρός των καλών λόγων, αλλά και δημιουργός του Κάλλους του επιστημονικού και του φιλοσοφικού λόγου. Έτσι, η ψυχή συγκροτεί μέσα της μία δεύτερη καθολική κατηγορία: το Κάλλος του θεωρητικού βίου.

⁹ Πλωτ. *Περί Διαλεκτικής, Εννεάς Α΄*, παρ. 2 (8-10).

μετά δὲ τὰ ἐπιτηδεύματα ἐπὶ τὰς ἐπιστήμας ἀγαγεῖν, ἵνα ἴδη αὐτὸν ἐπιστημῶν κάλλος, καὶ βλέπων πρὸς πολὺν ἤδη τὸ καλὸν μηκέτι τὸ παρ' ἐνὶ, ὡσπερ οἰκέτης, ἀγαπῶν παιδαρίον κάλλος ἢ ἀνθρώπου τινὸς ἢ ἐπιτηδεύματος ἐνός, δουλεύων φαῦλος ἢ καὶ σμικρολόγος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πολὺν πέλαγος τετραμμένος τοῦ καλοῦ καὶ θεωρῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους καὶ μεγαλο-πρεπεῖς τίκτη καὶ διανοήματα ἐν φιλοσοφίᾳ ἀφθόνω [...]¹⁰

(Μετά δε ἀπό τις συνήθειες θα τον οδηγήσει προς τις γνώσεις, ἔτσι ὥστε να αντικρύσει το Κάλλος των ἐπιστημῶν καὶ ἀφοῦ πλέον το βλέμμα του ἔχει διευρυνθεῖ προς μία εὐρεία πλέον θέαση του Κάλλους, ὄχι πλέον προς το Κάλλος ἐνός ἀσήμαντου νέου ἢ κάποιου ἀνθρώπου ἢ μίας συνήθειας, καὶ υποδουλωμένος σε αὐτό να εἶναι εὐτελῆς καὶ μικρόψυχος, ἀλλὰ στραμμένος πλέον προς τη θεωρίαν της ἀπεραντοσύνης του πελάγους του Κάλλους να γεννᾷ πολλοὺς καὶ καλοὺς λόγους καὶ υψηλοὺς καθὼς καὶ διαλεκτικούς λόγους, ασκῶντας την ανεξάντλητη φιλοσοφία.)

Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πλωτίνος, σχολιάζει το παραπάνω απόσπασμα καὶ ἀναφέρει σχετικὰ ὅτι:

<Διδασκτέον οὖν τον ἐρωτικόν> ὅτι καὶ ἐν τέχναις καὶ ἐν ἐπιστήμαις καὶ ἐν ἀρεταῖς <το καλὸν ἐστίν>. εἶτα ἐν ποιητέον καὶ διδασκτέον, ὅπως ἐγγίνονται. ἀπὸ δὲ τῶν ἀρετῶν ἤδη ἀναβαίνειν ἐπὶ νοῦν, ἐπὶ τὸ ὄν κακῆ βαδιστέον τὴν ἄνω πορείαν.¹¹

(<Πρέπει, λοιπόν, να τον διδάξουμε τον ἐρωτικό> ὅτι <το Κάλλος ὑπάρχει> καὶ στις τέχνες καὶ στις ἐπιστήμες καὶ στις ἀρετές. Κατόπιν ὅλα αὐτὰ πρέπει να ἐνοποιηθοῦν σε ἓνα, μέσω της ἐνότητας του Κάλλους καὶ να διδαχθεῖ με ποῖον τρόπο αὐτή <ἡ ἐνότητα του Κάλλους> γεννᾶται. Ἀπὸ τις ἀρετές δε ἤδη να ἀναχθεῖ προς τον Νοῦ, προς το ὄν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θα πρέπει να βαδίσει την πορεία προς τα ἐπάνω.)

Το Κάλλος του θεωρητικοῦ βίου καὶ ἡ συνακόλουθος θεωρία καὶ δημιουργία των καλῶν λόγων, μέσω των οποίων ἡ ψυχὴ γίνεται διαλεκτικὴ,

¹⁰ Πλάτ. Συμπόσιον, 210c4-d1-5.

¹¹ Πλωτ. Περί Διαλεκτικῆς, Ἐννεάς Α', παρ. 2 (11-14).

συνιστούν τις προϋποθέσεις της γέννησης εντός της ψυχής, της *φιλοσοφικής ζωής*: με άλλα λόγια, η *διαλεκτική ψυχή* γίνεται *φιλόσοφος ψυχή*, δηλαδή ικανή να αναχθεί, μέσω του *έρωτος*, στην τρίτη και τελευταία βαθμίδα του *Κάλλους*, αυτή του *νοητού Κάλλους*.

Στο ακόλουθο τμήμα, στο οποίο ολοκληρώνεται το παρόν άρθρο μας, θα αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο η ψυχή γίνεται σταδιακά μία *διαλεκτική ψυχή*.

Το *ψυχικόν Κάλλος*, όπως προαναφέραμε, είναι αόρατο, σε αντίθεση με το *αισθητόν Κάλλος*, το οποίο είναι ορατό: προκειμένου, λοιπόν, το *ψυχικόν Κάλλος* να θεαθεί από την *ένσαρκο ψυχή*, θα πρέπει αυτή να λειτουργήσει *καθ' ομοίωσιν* της *ασάρκου ψυχής*. Με άλλα λόγια, η *ένσαρκος ψυχή* θα πρέπει να παραμείνει *απαθής* από τις επιδράσεις των παθών του *σωματοειδούς μέρους* της, δηλαδή του *επιθυμητικού* και του *θυμοειδούς μέρους* της, προκειμένου να επιστρέψει προς την καθαρή θέαση του *εσωτερικού* και *αοράτου ψυχικού Κάλλους* της.

Η επιστροφή της ψυχής στον εαυτό της πραγματοποιείται, μέσω της *καθάρσεως* του *εσωτερικού όμματος* της ψυχής, δηλαδή του *λογιστικού μέρους* της, από τις άλογες τάσεις του *επιθυμητικού μέρους* της, οι οποίες στρέφουν το *όμμα* της ψυχής προς τα κάτω, δηλαδή προς τον *αισθητόν κόσμον* της ύλης.

Ποιος είναι, όμως, ο τρόπος της *καθάρσεως* του *εσωτερικού όμματος*, δηλαδή του *λογιστικού μέρους* της ψυχής; Η ενεργοποίηση των *τεσσάρων καθαρτικών αρετών* της ψυχής.

Σύμφωνα με τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πορφύριο, οι *καθαρτικές αρετές* υπάγονται στη γενικότερη κατηγορία των *θεωρητικών αρετών* και είναι αρετές που ανήκουν μόνο στο *λογιστικόν μέρος* της ψυχής. Με αυτήν την έννοια, διαφοροποιούνται από τις *πολιτικές αρετές*, οι οποίες είναι αρετές των τριών μερών της ψυχής. Ονομάζονται *καθαρτικές*, ακριβώς επειδή αποτελούν το μέσο της *καθάρσεως* της ψυχής από τα άλογα πάθη του *σωματοειδούς μέρους* της, με απώτερο στόχο την επίτευξη της *απαθείας* της ψυχής.

Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πορφύριος αναφέρει σχετικά ότι:

αί δέ <αρεταί> τοῦ πρὸς θεωρίαν προκόπτοντος θεωρητικοῦ ἐν ἀποστάσει κείνται τῶν ἐντεῦθεν <πολιτικῶν αρετῶν> διὸ καὶ καθάρσεις αὗται λέγονται, ἐν ἀποχῇ θεωρούμεναι τῶν μετὰ τοῦ σώματος πράξεων καὶ συμπαθειῶν τῶν πρὸς αὐτό.¹²

¹² Πορφ. *Αφορμαί*, παρ. 32 (15-19).

(Οι δε <αρετές> του θεωρητικού ανθρώπου, ο οποίος βελτιώνεται στον θεωρητικόν βίον, είναι απομακρυσμένες από τις πολιτικές αρετές, οι οποίες αφορούν τα γήινα πράγματα· γι' αυτό ονομάζονται και καθάρσεις, επειδή παρατηρούνται ότι απέχουν από τις πράξεις, οι οποίες σχετίζονται με το σώμα και από τις συμπάθειες, οι οποίες σχετίζονται με αυτό <το σώμα>.)

Η ενεργοποίηση των *καθαρτικών αρετών* της ψυχής γίνεται με τον ακόλουθο τρόπο:

1) Μέσω της αρετής της *σωφροσύνης*, το *λογιστικόν μέρος* της ψυχής αποκτά τη δύναμη της *απαθείας* από το *επιθυμητικόν μέρος* της ψυχής και, με αυτήν την έννοια δεν επηρεάζεται από τα άλογα πάθη που προέρχονται από το *επιθυμητικόν μέρος* της.

2) Μέσω της αρετής της *ανδρείας*, το *λογιστικόν μέρος* της ψυχής αποκτά την *αφοβίαν θανάτου*, δηλαδή τη δύναμη και την *έξιν* της παραμονής στην κατάσταση της *απαθείας* από τις επιδράσεις του *επιθυμητικού μέρους* της.

3) Μέσω της αρετής της *φρονήσεως*,¹³ ενεργοποιείται πλήρως το *λογιστικόν μέρος* της ψυχής, το οποίο γίνεται *αυτοκίνητον*, δηλαδή αποκτά *αυτενεργόν νόησιν*, εφόσον έχει ήδη γίνει *απαθές*, μέσω της ενεργοποίησης των δύο προηγούμενων αρετών, από τις επιδράσεις των αλόγων παθών του *επιθυμητικού μέρους* της ψυχής.

4) Τέλος, μέσω της αρετής της *δικαιοσύνης*, το σύνολο των μερών της ψυχής *οικειοπραγεί*, δηλαδή αποδέχεται την ηγεμονία του *λογιστικού μέρους* της και υπακούει στο έργο του, χωρίς αντιστάσεις.

Ο νεοπλατωνικός φιλόσοφος Πορφύριος ορίζει τις *καθαρτικές αρετές* ως ακολούθως:

διὸ ἐν ταῖς καθάρσεσι τὸ μὲν μὴ συνδοξάζειν τῷ σώματι, ἀλλὰ μόνην ἐνεργεῖν ὑφίστησι τὸ φρονεῖν, ὃ διὰ τοῦ καθαρῶς νοεῖν τελειοῦται, τὸ δὲ γε μὴ ὀμωπαθεῖν συνίστησι τὸ σωφρονεῖν, τὸ δὲ μὴ φοβεῖσθαι ἀφισταμένην τοῦ σώματος ὡς εἰς κενόν τι καὶ μὴ ὄν τὴν ἀνδρίαν, ἡγουμένου δὲ λόγου καὶ νοῦ καὶ μηδενὸς ἀντιτείνοντος ἢ δικαιοσύνη.¹⁴

¹³ Ο Πλωτίνος ορίζει τη *φρόνησιν* ως ένα είδος *νόησεως*, η οποία στρέφει το *ὄμμα της ψυχής* από τις κατώτερες επιθυμίες του σώματος προς τα άνω, δηλαδή προς τη *θεωρίαν του νοητού Κάλλους*: ἡ δὲ φρόνησις νόησις ἐν ἀποστροφῇ τῶν κάτω, πρὸς δὲ τὰ ἄνω τὴν ψυχὴν ἄγουσα, πρβλ. Πλωτ. *Περὶ τοῦ Καλοῦ, Εννεάς Α'*, παρ. 6 (12-13).

¹⁴ Πορφ. *Αφορμαί*, παρ. 32 (24-29).

(γι' αυτό στις καθάρσεις <δηλαδή στις καθαρτικές αρετές> η ψυχή, όταν μεν δεν ομονοεί με το σώμα, αλλά αυτενεργεί, προσδίδει υπόσταση στη φρόνησιν, η οποία τελειοποιείται μέσω της καθαρής νοήσεως, όταν δε δεν συμπάσχει με το σώμα, συγκροτεί τη σωφροσύνη, όταν δε δεν φοβάται να εγκαταλείψει το σώμα, σαν να πηγαίνει σε κάτι κενό και ανύπαρκτο <δηλαδή χωρίς τα χαρακτηριστικά της ζωής του σώματος, προσδίδει υπόσταση> στην ανδρεία, όταν δε ηγούνται το λογιστικόν μέρος της και ο νους, χωρίς κανένα άλλο <μέρος της ψυχής> να προβάλλει αντίσταση, προσδίδει υπόσταση> στη δικαιοσύνη.)

Επιλογικά

Κλείνοντας το παρόν άρθρο, θα λέγαμε ότι ενεργοποίηση των καθαρτικών αρετών της ψυχής είναι η ουσιαστική προϋπόθεση για να γίνει η ψυχή θεωρός του αοράτου ψυχικού Κάλλους, το οποίο βρίσκεται μέσα της.

Πράγματι, μέσω της αυτοκινήσεως και της αυτενεργού νοήσεως, το λογιστικόν μέρος της ψυχής, δηλαδή το εσωτερικόν όμμα της, στρέφεται από τις κατώτερες και άλογες επιθυμίες της προς τη θεωρίαν του εαυτού της, δηλαδή προς τη θεωρίαν του αοράτου ψυχικού Κάλλους, το οποίο βρίσκεται μέσα της. Με αυτήν την έννοια, οι καθαρτικές αρετές συνιστούν την προϋπόθεση της περαιτέρω αναγωγικής πορείας της ψυχής προς το νοητόν πεδίο, δηλαδή προς τη θεωρίαν του νοητού Κάλλους, την οποία θα αναλύσουμε σε επόμενο άρθρο μας.

Sommaire

Anna ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ: *Les grades de l'idée de Kallos au Banquet de Platon et la fonction des vertus contemplatives*

L'objet du présent article est l'analyse des grades de l'idée de *Kallos* au *Banquet* de Platon, dans le discours de Diotima. Notre but est, d'une part, mettre en évidence les stades de la remontée de l'âme vers cette idée de *Kallos* ainsi que le parcours dialectique de l'âme, qui passe du stade de la *contemplation* au stade de la *création* de *Kallos*. D'autre part, nous avons voulu mettre en évidence le rôle important des *vertus contemplatives* pour cette remontée de l'âme rationnelle. De ce point de vue, nous expliquons quelles sont les raisons de choix de l'idée de *Kallos*, en mettant en valeur le fait que cette idée est la seule visible des êtres du monde intelligible aussi bien le fait que l'analyse de cette idée mettra en valeur les manières différentes d'assimilation des êtres du monde sensible aux êtres du monde intelligible. Dans ce contexte, nous présentons, dans un premier temps, l'analyse du *Kallos sensible* et, dans un deuxième temps, l'analyse du *Kallos psychique*. En ce qui concerne ce dernier, nous mettons en valeur l'importance jouée par les *vertus cathartiques*, notamment leur rôle en vue de l'automotricité de l'âme rationnelle.



Η Άννα Μαρκοπούλου σπούδασε στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και στο Τμήμα Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Paris V της Σορβόνης, όπου το 1994 ανακηρύχθηκε διδάκτωρ. Από το 1998 έως σήμερα έχει διδάξει Φιλοσοφία της Παιδείας και Παιδαγωγική Θεωρία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην Ανώτατη Παιδαγωγική Σχολή Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) στην Αθήνα. Το παρόν άρθρο αποτελεί προϊόν των μαθημάτων πλατωνικής φιλοσοφίας, τα οποία παραδίδει από το 2008.